

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za klasičnu filologiju

Tri diplomatska govora Jana Panonija

Diplomski rad

Mentor: dr.sc. Neven Jovanović

Student: Petar Anić

Zagreb

14. 01. 2019.

Uvod

U ovom ću diplomskom radu najprije predstaviti lik Jana Panonija, njegov život, smrt, političku karijeru, te književni rad. Središnji dio rada sastoji se od nekoliko dijelova, a u njemu će biti prikazani prijevodi govora, kao i analiza njihove strukture, te usporedba s govorima novijeg doba. Osim analize govora, u ovom ću dijelu ukratko objasniti i povijesne okolnosti koje su Panonija navele na izricanje samih govora. Za kraj ću opisati tijek predavanja o Janu Panoniju i njegovim govorima u prvom razredu klasične gimnazije, vodeći se iskustvom stečenim na školskoj praksi.

Jan Panonije

Život

Jan Panonije rođen je, kako većina historičara navodi, u Čazmi, 29. kolovoza 1434. godine, a umro je u utvrdi Medvedgrad kraj Zagreba, 27. ožujka 1472. godine. Bio je hrvatski i mađarski humanist, latinski pjesnik, diplomat, slavonski ban, te biskup Pečuha. Bio je poznat pod više pseudonima, među ostalim Jan Panonac, Janus Vitez Pannonius, Jan Panonije, Ivan Česmički, Jan Panonij. Smatra se da je taj naziv uzeo od starog italskog božanstva Janusa, a svoje je ime Johannes 1450. godine preoblikovao u novi nadimak.

Podrijetlo

Teorije o mjestu rođenja podijelile su povjesničare. Njegov pridjevak Pannonius zasigurno označava podravski kraj. Naime, u svojim stihovima navodi da je rođen u mjestu „*gdje već stružeći blago oranice presijeca plodne / Drava, da uskoro u Dunavu izgubi ime i vodu*“, a to je i hrvatskim i mađarskim historiografima dalo povoda da zaključe da je Jan rođen upravo negdje u

Slavoniji, blizu rijeke Drave. Nadalje, Eneja Silvio Piccolomini, poznatiji kao papa Pio II. u pismima Ivanu Vitezu od Sredne, iz ožujka 1459. godine, spominje njegova nećaka pod nazivom „*Johannem Chesmicze*“, što navodi na zaključak, da bi se moglo raditi o mjestu Česmica kraj Čazme. Također, u drugom pismu, iz veljače iste godine, spominje osobu pod nazivom „*Johannis Cesigne*“. Uzimajući u obzir posljednji naziv, Franjo Rački iznosi tezu o mjestu Kesince, odnosno današnjim Kešincima, nedaleko od Đakova, dok Theiner, Fraknoi, Kukuljević Sakcinski i Huszti navode da je riječ o Česmici.

Postoji i nekoliko podataka o njegovu hrvatskom, odnosno slavenskom podrijetlu. Radi se o svjedočanstvima suvremenika. Piccolomini u djelu *Europa* spominje njegovo slavensko podrijetlo, dok Vespasiano da Bisticci potvrđuje da je Jan bio „*di nazione Schiavo*“, odnosno slavenske nacionalnosti. Crijević Tuberon, pak, navodi da je rodom „*Slovinac, najslavniji pjesnik svojega doba*“.

Obrazovanje

Općenito se smatra da je obrazovanje započeo kod ujaka, vjerojatno u kaptolskoj školi u Varadinskoj biskupiji (današnja Oradea u Rumunjskoj). Toj je školi Ivan Vitez od Sredne bio na čelu od 1445. godine, te je ondje uredio iznimno bogatu knjižnicu i okupljao poznate humaniste. Nakon usvajanja osnovnoga znanja, Panonije odlazi u Ferraru na poduku kod Guarina. Guarino Veronese bio je talijanski humanist, profesor, filolog, pjesnik. Rođen je u Veroni 1374. godine, a umro je u Ferrari 1460. godine. Troškove je podmirivao njegov ujak, a Marianna Birnbaum navodi da je to mogao, zbog toga što je u to doba obavljao brojne ugledne i dobro plaćene poslove u Ugarskom Kraljevstvu. Jan se pokazao iznimno talentiranim učenikom, a lakoću kojom je svladavao gradivo opisao je i sam Guarino u pismima mletačkomu humanistu Francescu Barbaru. Jan je, između ostaloga, za godinu dana grčkim jezikom ovladao do te mjere da je mogao prevoditi čitave sveske na latinski. Latinskim je pak vladao toliko dobro da je na tom jeziku pjevao pjesme kojima su se čak i Talijani divili. Za vrijeme boravka u Italiji povezao se s

brojnim uglednicima toga doba, poput Tita Vespasiana Strozia i Jacopa Antonia Marcella. 1454. godine iz Ferrare se seli u Padovu, gdje 1458. godine dobiva doktorat iz kanonskog prava.

Političko djelovanje

Nakon povratka iz Italije, u kojoj je bio školovan za kancelarsku i diplomatsku karijeru na kraljevskom dvoru, Panonije biva izabran najprije za varadinskog kanonika 1451. godine, što mu je osiguralo prve stalne prihode, te zatim za pečujskog biskupa, 1459. godine (no do 1461. godine tu je funkciju obavljao samo kao administrativni poglavar, obzirom da je postojala dobna granica od 27 godina). U Pečuhu nije previše boravio, nego se po želji kralja Matije preselio na budimski dvor, tada sjedište brojnih intelektualaca.

Smrt

Panonijev život skratio je i nesretan zaokret u njegovoj karijeri. Od 1466. godine kralj Matija drastično mijenja unutarnju i vanjsku politiku. S jedne je strane potpisao dugogodišnje primirje s Osmanlijama, što se Panoniju nije svidjelo, jer je smatrao da je kralj time iznevjerio dotadašnju tradiciju obitelji Hunyadi, u prvom redu svoga oca Jánoša Hunyadija koji je obranio Beograd. Držao je i da kralj ne pridaje dovoljno pažnje turskoj opasnosti, te time nepotrebno dovodi u opasnost jugoistok države. S druge strane, kralj je vojnu silu usmjerio protiv Češke. Nadalje, kralj je težio centralizaciji vlasti, uveo je plaćeničku vojsku, takozvanu Crnu četvu, zbog čega je povišio poreze, što je dovelo do nezadovoljstva crkvenih prelata i plemstva. Nakon što je 1467. godine zataškana pobuna plemstva, 1471. Panonije i Ivan Vitez organiziraju urotu protiv kralja. Njihov kandidat za prijestolje bio je poljski kraljević Kazimir Jagelović. Međutim, urota je otkrivena, pa kralj Viteza šalje u Ostrogon u zatvor, gdje on umire 1472. godine. Panonije bježi najprije u Pečuh, a potom dalje prema jugu, s namjerom da ode u Italiju, vjerojatno u Veneciju, no

zaustavlja se u utvrdi Medvedgrad, sredinom mjeseca ožujka. Sklanja se kod prijatelja Osvalda Thuza, u to doba zagrebačkog biskupa. Obzirom da je velik dio svog života bolovao od bolesti želuca i pluća, trenutna mu je situacija pogoršala zdravstveno stanje, te nakon dva tjedna boravka u utvrdi umire. Najprije je pokopan u pavlinskom samostanu u Remetama, a nakon dvije godine tijelo mu je preneseno u katedralu u Pečuhu. Uz kraljevo je dopuštenje pokopan sa svim počastima.

Književni rad

Panonijev je književni rad nadasve bogat. Pisao je isključivo na latinskom jeziku. Bavio se s više književnih vrsta, te njegov opus sadrži epigrame, elegije, diplomatske govore, kao i prijevode s grčkog jezika.

Njegov je književni, a posebno pjesnički rad podijeljen u dvije etape. Prva je etapa talijanska, a druga mađarska.

One se međusobno razlikuju i vremenski i tematski. Naime, Panonije je mnogo više volio boraviti u Italiji, nego u tadašnjem Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu. Razlog tomu je to što je Italija u to doba bila „središte svijeta“ zbog renesansne umjetnosti koja je ondje bujala. Osim toga, Jan se u sjevernoj Italiji školovao kod elitnih i nadasve poznatih profesora i mecena, te u velikoj mjeri usvojio antičku kulturu i jezike. Osim toga, zbog zdravstvenih tegoba od kojih je patio, više mu je odgovarala toplija talijanska klima, nego hladno podneblje, posebice u jesen i zimi, u hrvatskim i mađarskim krajevima.

Osnova Janova pjesništva su prvenstveno epigrami, kojih je ukupno bilo 430, potom elegije. Većinu epigrama je napisao u Ferrari, a razlikuju se po sadržaju. Ima šaljivih prigodnica, epitafa, elegija, poslovice, te ljubavnih i erotskih sastavaka. Napisani su u različitim metrima; najčešći su falečki jedanaesterac, heksametar, elegijski distih. Poznavao je i grčko epigramatsko pjesništvo. Najveći mu je uzor bio Marcijal, pa sebe u nekim pjesmama naziva Marcijalovim majmunom

(simia Martialis). Epigrami odišu cinizmom, kritikom i sarkazmom, a u svojim djelima ne propušta kritizirati mnoge tada ugledne ljude, a ni samoga sebe.

Nakon što se vratio u Mađarsku, epigrami mu postaju nešto mirniji, zapaža se i više autobiografskih obilježja. Jedan od poznatijih epigrama je *Abiens valere iubet sanctos reges Varadini*. Prijevod epigrama na hrvatskom glasi *Oproštaj od svetih kraljeva varadinskih*, a na mađarskom *Búcsú Váradtól*. Drugi je slavan epigram iz ovog razdoblja *De amygdalo in Pannonia nata* (*O bademovu stablu izraslom u Slavoniji*), u kojemu tvrdi da humanizam ne može uspjeti na neprikladnom području Ugarske, koristeći metaforu bademova stabla i hladnog vremena.

Osim epigrama, poznato nam je i 35 elegija, među kojima se izdvajaju *Italicarum principi divae Faeroninae elegia* (*Pozdrav izvoru Feroniji*), autobiografske tužbalice poput *Threnos de morte Barbarae matris*, napisane povodom smrti njegove majke Barbare, te *De se aegrotante in castris*, u kojoj opisuje patnje uzrokovane bolešću.

Osim epigrama i elegija, Jan je pisao i službena pisma, kao kancelar kralja Matije Korvina i Ivana Viteza Od Sredne. Takvih pisama ima stotinjak. Zna se i za dvadesetak pisama dubrovačkomu astronomu Ivanu Gazuliću (1400. – 1465.) i tršćanskom humanistu Raffaelu Zovenzoniju (1431. – 1485.).

Tri Panonijeva diplomatska govora vezana su uz njegovu političku karijeru. Prvi je govor održan na budimskom dvoru 1462. godine; a Panonije se obraćao papinskom legatu Jeronimu Landu. Druga dva održana su 1465. godine u Vatikanu, pred papom Pavlom II. Jan se crkvenim velikodostojnicima obraćao kao biskup Pečuha. Postoji mogućnost da je održao i više govora, no samo su ta tri sačuvana.

TRI GOVORA JANA PANONIJA

koji se nalaze među pismima ugarskog kralja Matije, izdanim u Kolozsváru

Izdanje prema kojem je nastao ovaj prijevod priredio je Sámuel Teleki (1739. – 1822.), poznati kolekcionar knjiga, te osnivač slavne knjižnice Teleki u mjestu Marosvásárhely u Transilvaniji. Nakon dvadeset godina intenzivnog rada 1784. godine Teleki je objavio jedno od potpunijih izdanja djela Jana Panonija. Govori su sačuvani među pismima kralja Matije.

1. Govor pečujskog biskupa papinskom legatu, po kraljevskom nalogu

Časni Oče! Kratko ću Vam se obratiti u ime i po naredbi Presvijetloga Kralja i kraljevskih prelata i baruna. Kraljevska Svjetlost već otprije zna razlog Vašeg dolaska i poslove započete za kršćansku zajednicu, a zatim je ponovo obaviještena o tome od strane Biskupa Oradee i kasnije od Vas samoga. To jest, zna da ste poslani od strane Svete Stolice, između ostaloga, da bi se izgladile nesuglasice između carske i kraljevske vlasti. A zbog toga Kraljevska Svjetlost, kao i prelati i baruni, te cijelo kraljevstvo, iz sveg srca izražavaju zahvalnost našem Svetom Gospodinu, jer je posjetio svoj narod i donio mu Otkupljenje, a nama je podigao trubu spasenja¹. Njegova Svetost u ovo doba zaista nije mogla planirati i učiniti ništa za svoju pastirsku dužnost primjerenije, za kršćane korisnije, Bogu i ljudima ugodnije. I premda je Sveta Stolica u ovom kraljevstvu oduvijek imala pokornog saveznika, sad je ipak sve nas sebi privukla do te mjere, da nema ničega, priznajemo, što ne bismo dugovali tolikoj njezinoj nama iskazanoj milosti. Zbog toga će ime presvetog gospodina pape Pija II. dugo biti poznato u svim krajevima, a pamtit će ga i naši potomci. Nadalje, Kralj zna do kojih su zaključaka doveli pregovori održani s rimskim vladarom, te je smatrao da se zbog njih treba sastati sa svojim savjetnicima i zajednicom podanika. I premda dobro zna da on sam nikad nije napravio ništa protiv već spomenutog vladara, zbog čega bi ovaj trebao pokušati narušiti njegov položaj i slobodu ovog kraljevstva, ipak, obzirom da su između prethodnika s obje strane oduvijek postojala prijateljstva i savezništva, a da to i sada kršćanima donosi vrlo veliku korist, kralj izjavljuje da prihvaća, te svoje suglasje daje za sve, što pruža čvrste temelje ovom toliko korisnom i neophodnom miru. Njegova se kraljevska čast, prihvativši vrlo korisne savjete svojih prelata i baruna, složila s time, bez obzira na one teže strane već spomenutih zaključaka, nego više zbog toga što je dobro odvagala njihove uvjete i trenutne prilike, te je odlučila radije osloboditi svoje snage za zaštitu kršćanstva, nego pod svaku cijenu inzistirati na naknadi za nepravdu koja joj je nanesena. A gospoda prelati i baruni, u čije je ime to bilo ugovoreno, sa svoje strane daju gotovo isti odgovor. To su, koliko je bilo potrebno, priopćili svojoj braći, kao i čitavoj zajednici kraljevstva, te su prihvatili i one teške strane saveza i, ne toliko privučeni lakoćom pojedinih stavki, obzirom da su neke od njih zaista

¹ Citat *"quia visitavit et fecit redemptionem plebi suae, et erexit cornu salutis nobis"* stihovi su iz hvalospjeva Benedictus iz Lukinog evanđelja koji se pripisuje Zahariji, ocu Ivana Krstitelja.

iznimno teške, nego primamljeni drugim, i to brojnim i opravdanim razlozima, izjavili da će biti spremni za sve, kako bi ono što je dogovoreno bilo u potpunosti i ostvareno. Smatraju da bi to trenutno bilo najbolje i da bi se trebalo postići pod svaku cijenu, ako bi, nakon što bi se nadvladale nesloge, obnovile granice, otkupila kruna, nakon što bi se svugdje postigao mir, ako bi tada na neprijatelja, o čijem strašnom prodoru dolaze sve mučnije priče, zahvaljujući ovome krenuli spremniji i slobodniji, kako moralom, tako i fizičkom snagom. Stoga Vas, Poštovani Oče, mole da se što brže, ukoliko je moguće u okviru apostolskog mandata, vratite Caru i što brže mu podnesete izvještaj o toliko povoljnoj i trenutku prilagođenoj volji svih nas i da što brže njegov um učvrstite u prvotnoj nakani, kako bi ono što je uspješno započeto tako i završilo. Na kraju, poštovanom legatu naš presvijetli kralj, kao i prelati i baruni i svi stanovnici Kraljevstva, koliko god mogu, izražavaju zahvalnost, a posebno zbog toliko mnogo prema njima iskazane pažnje, zbog poslova s tolikom revnošću započetih upravo zbog njih, zbog velike brige u ovome poslu. Prema sudu svih nazočnih poštovani je legat domovini služio baš kao da je ovdje rođen i nije propustio učiniti ništa što se tiče njegove časne dužnosti, što se tiče sigurnosti ovog kraljevstva, što se napokon tiče dobrobiti za cijeli kršćanski narod. Kamo sreće da jednom bude nečega, što bismo mi trebali napraviti za poštovanog legata; on će se svakako uvjeriti koliko rado uzvraćamo uslugu i kako se dobro sjećamo prihvaćenih dobročinstava. Koliko je sada moguće, papinskog legata obasipamo zasluženom slavom, ili barem pohvalnim riječima, te mu izražavamo dužnu zahvalnost, koju uskoro nećemo propustiti naznačiti i u pismima našem svetom ocu i čitavome svijetu. U Budimu, 1460. godine.

2. Govor legata kralja Matije papi, na javnoj audijenciji

Sveti Oče, kad bismo Tvoju Svetost, zaokupljenu odveć brojnim i važnim poslovima, i mi zadržavali predugim govorom, možda bismo prije doprinijeli tome, da opća korist pretrpi kakav trošak, nego što bi to tvojim plemenitim ušima bilo teško slušati. Stoga ćemo što kraće možemo iznijeti onaj glavni razlog našeg današnjeg dolaska, i k tomu govornički najpodatniji. Kad je slavni ugarski kralj Matija, nakon što je već prošlog ljeta na prostoru između svog kraljevstva i neprijateljske zemlje pokrenuo vojsku nasuprot Turcima, saznao da je papa Pio, blage uspomene, umro, neko je vrijeme, kao što i priliči, tugovao za njim i bio duboko potresen. Između ostaloga, osobito se bojao toga, da vjerski čin, koji je taj čovjek započeo u silnom ushitu i u koji je uložio zaista mnogo truda, ne bi ostao nedovršen. Nije znao uz čiju da pomoć nastavi započeti pohod, kad je umro onaj čiju je obećanu pomoć očekivao, koji je bio i najgorljiviji zagovornik započinjanja novog rata i u kojem je vidio nasigurnijeg pomagača kad rat započne. Međutim, pojavila se mnogo ljepša vijest da je na Petrovo prijestolje sjeo Pavao II. A kad je to čuo, kao što večernju žalost otjera jutarnje veselje, tako je nada odmah zamijenila strah, a radost tugu. I nitko nije dvojio da je po posebnom nadahnuću Duha Svetog božja Crkva obdarena takvim pastirom, kojeg je odavno, punog svih vrlina, sama priroda označila kao vrhovnog vođu, kako bi više djelima nego riječima promicao mudrost, velikodušnost i sveti način života. No, to je i svim nacijama bio jedan i zajednički razlog za sreću. A našeg su kralja zajedno sa svim našim zemljacima veselile i neke dodatne pojedinosti. Naime, znao je da Tvoja Svetost, podrijetlom iz velebnog grada Venecije, i, kako to doliči, najodanija domovini, nikad neće napustiti svoje sugrađane, naše saveznike, koji su u istoj opasnosti kao i mi. Sjećao se i dobrohotnosti, s koliko je dobročinstava obasuo tvoj rođak i prethodnik, papa Eugenije IV., presvete uspomene, tvoga slavnog pokojnog oca, u to doba vođu kršćana u borbi protiv Turaka, kao i cijeli panonski narod. I nije ni sumnjao da ćeš ti nasljedovati rodbinsku humanost i darežljivost prema nama. Štoviše, današnja su teža situacija i tvoja osobita dobrohotnost, Sveti Oče, kojom si nadmašio sve ostale pape, pa tako i svog rođaka, lako sinu naznačivali da od rođaka očekuje čak i više, nego što je ujak dao ocu. A to je našega kralja hrabrilo, da što prije uspješno obavi dužnost prema Tvojim Svetosti i Svetoj Stolici. A to bi zaista i učinio da nije bio zauzet teškim i dugim ratom. Obzirom da su ga zimska oluja i nepodnošljivo vrijeme prisilili da

obustavi vojni pohod, ni za čim više nije težio, nego da da slijedi častan običaj vjernih vladara. Stoga, najprije ugledu Tvoje Svetosti najiskrenije čestita, zatim sebe i svoje nudi da poljube noge Svetaca. Zatim, otklonivši bilo kakav zazor, tebi kao istinskom Kristovu namjesniku nudi, kako u svoje tako i u ime svoga kraljevstva čistu, potpunu i kanonsku pokornost, iz iskrenosti i vjernosti, onako kako su nekad i njegovi slavni preci, poznato je, podastirali Rimskoj Crkvi i njezinim prvosvećenicima. Naime, ako bi ti bilo zgodno pogledati zapise starih događaja, Sveti Oče, sigurno bi vidio, da nikad nije bilo Svetoj Stolici toliko vjernih i poslušnih naroda i vođa (tako bih rekao uz dopuštenje drugih), kao što su to bili Ugri i ugarski kraljevi. Hunska su plemena još bila u zabludi poganstva, kad je premoćni Atila, prodrijevši u pokrajinu Veneto, ognjem i mačem uništio područje sve do rijeke Pad, no njemu je nasuprot papa Lav, kojeg je toliko poštovao, da je na njegove opomene i naredbe odmah napustio Italiju, prekinuvši put do Rima. Zatim je sv. Stjepan, koji je prvi naše preobratio na kršćanstvo, oko tisućite godine od utjelovljenja Gospodnjeg, unatoč tome što je bio zet i rođak vladara Henrika, ipak radije želio kraljevsku krunu tražiti od rimskog vladara, te preko njega povezati svoje kraljevstvo sa Svetom Stolicom. A oponašajući njega, malo kasnije je sv. Ladislav, kad je tadašnji papa proglasio križarski rat za oslobađanje svete zemlje, osobno u Jeruzalem vodio kršćansku vojsku umjesto Godefroya de Bouillona, no njegovu je namjeru kasnije izvršio Andrija, koji se, nakon što je porazio Saracene i pomolio se na Kristovu grobu, u domovinu vratio bez ikakva drugog plijena osim relikvija svetaca. Nakon što je kraljevska loza potom izumrla, Ugarska je od Svete Stolice za sebe zatražila vladara, te je prihvatila slavnog kralja Sicilije Karla, čiji je sin i nasljednik Ludovik, prisvojivši Napuljsko Kraljevstvo pravom nasljedstva, jednako kao i oružjem, kasnije vratio isto kraljevstvo Svetom Petru Apostolu. Zatim, još su živi oni koji mogu posvjedočiti koliko je car Sigismund učinio na saboru u Konstanzu i saboru u Baselu za pape Martina i Eugenija, kao i mnoge druge stvari za Crkvu. Da ne nabrajam predugo pojedinosti, oduvijek su naši vođe i naš narod silno držali do ugleda Svete Stolice, te su na njezinu naredbu planirali, između ostaloga, kako rat, tako i mir. U najnovije se doba naš slavni upravitelj Ivan, kojeg smo ranije spomenuli, uz potporu i ohrabrenje apostolskih legata, u mnogo bitaka borio s Turcima i na kraju u silnom okršaju izašao kao pobjednik, te je, okružen svojim trofejima, u trijumfu duh predao svome Tvorcu. A poput svojeg roditelja i svojih prethodnika, naš slavni kralj Vašoj Svetosti ne iskazuje

samo onu pokornost, koja se sastoji od izricanja dužnog poštovanja, nego i onu koja proizlazi iz pokoravanja Tvojoj volji i izvršavanja Tvojih zapovijedi. A budući da zna da je Tvoja pažnja usmjerena na zaštitu kršćana i na poraz Turaka, on za to nudi sva svoja bogatstva i bogatstva svojih ljudi, a povrh toga i svoju kraljevsku glavu, te obećaje da će uz Tvoju pomoć i potporu, Presveti Oče, spremno napasti i najteže ciljeve. Stoga podupri i očinskom ljubavlju prihvati svog najvjernijeg sina, zajedno s njemu povjerenim narodom, našeg kralja Matiju, i to pogotovo u onim stvarima, koje si Ti na sebe za svoje stado preuzeo pobožnim, i podjednako uzvišenim duhom. Sveti Oče, to je ukratko izložen prvi razlog našeg današnjeg dolaska. A o onima, kojih ima mnogo i koji su opširni, spremni smo uskoro govoriti, na mjestu i u vrijeme koje odredi Tvoja Svetost. Došli smo na današnji dan ponoviti i detaljnije objasniti drugi razlog našeg poslanstva, Sveti Oče. Naš slavni kralj, zbog dugog iskustva upoznat sa situacijom kod neprijatelja, Tvoju Svetost, u duhu svoje odanosti, upozorava: ako Tvoja Svetost želi da kršćanski narod, kojemu je ona Božjom providnošću s pravom na čelu, bude spašen, tada kao što se ističe snagom, zakonima i djelima, neka čim prije organizira i primjeren otpor protiv strašnih Turaka. Naime, oni su jedini neprijatelj koji u potpunosti može uništiti kršćanstvo, i blizine granica, a i zbog toga što silno ustraje u zamisli. On naime, danju i noću, čak i onda kad se čini da miruje, ni o čemu drugom ne razmišlja osim o tome kako da što bolje ostvari svoju namjeru, kao što to i pokazuju njegova već učinjena djela. A obzirom da on nije samo izvrstan u planiranju, već i silno usrdan u izvršavanju, svi itekako dobro znaju što će se dogoditi, ako se ne poduzmu potrebne mjere. A tko će to bolje napraviti od Tebe, čija je narav takva da želiš, dužnost takva da moraš, a situacija takva da možeš? Stoga, napravi to onako, kako to zahtijevaju Tvoj visoki ugled i ozbiljnost situacije, te se pobrini posebno za to, da se neprijatelja napadne u onim krajevima, gdje mu se može nanijeti najveća šteta. Zar ima potrebe da mi Tebi govorimo, treba li napasti na kopnu ili radije na moru? Ili koliki je broj četa dovoljan za pobjedu? Tebi, kojemu, zahvaljujući božanskoj mudrosti, ne promiču čak ni one najmanje stvari, zasigurno su itekako dobro poznate i one velike i bitne. Na nama je da objavimo ono, što se tiče nas posebno. U protekle je dvije godine naš slavni kralj, vođen velikom nadom u pomoć, ali donedavno potpomognut gotovo ni od koga, vlastitim snagama, vodio rat više za sve ostale, nego za samoga sebe. Nekoliko je puta razbio neprijateljske vojske, opustošio je neprijateljski

teritorij, Bosnu je uspješno ponovo zauzeo, junački je zadržao, te je za Kršćansku Republiku učinio brojne druge korisne stvari, odveć poznate, da bismo ih mi sada ovdje trebali prepričavati. A za to je sve u toliko kratkom vremenu na sebe preuzeo više posla i troškova, nego što bi na vlastitu obranu potrošio u čitavih pet godina. On je, ipak, sjećajući se očinskoga primjera i itekako svjestan svoje dužnosti, svim silama odlučio ustrajati na započetom poslu, i toliko usrdnije, koliko bi ga Ti, Sveti Oče, više pomagao. A kad bi stigla dostatna pomoć, onda bi napori zasigurno urodili plodom od kojeg nema većeg. Naš kralj ohrabren je nedavnim uspjesima, a naše je kraljevstvo ujedinjenije sada, nego što je to bilo prije. Nasuprot tome, Turčin gori od želje da se osveti i da proširi svoju vlast, no vojska mu je već pretrpjela nekoliko ne baš slabih udaraca. Stoga, Sveti Oče, dobro iskoristi pruženu Ti priliku, te svog vjernog sina, ugarskog kralja, pomogni u njegovu pobožnom naumu, a koliko ćeš to obilnije učiniti, toliko će pobjeda biti sigurnija, a trošak manji. Kad bismo se mi ponašali odveć nemarno, morao bi nas poticati; a sad mi prvi potičemo. Kad bi nas smatrao nedovoljno jakima, mogao bi sumnjati da će Tvoj poticaj biti uzaludan; a sada, kada i sami nešto možemo, sigurno je da će Tvoja pomoć, pridružena našim snagama, i Tvojoj Svetosti donijeti vječnu slavu i Tebi povjerenom kršćanskom narodu spas.

3. Drugi govor istome papi na privatnoj audijenciji

Sveti Oče, Tvojim Svetosti izražavamo zahvale iz sveg srca, zbog toga što je vrijednim smatrala u jednom nas danu tako milostivo podariti dvjema audijencijama, javnom i privatnom, a to sve nama ne nagoviješta ništa drugo, nego u svemu posvećeno i brzo izvršenje zadaća. Sada ćemo, dakle, ukratko iznijeti drugi najvažniji razlog našeg dolaska, koji je vjerskog karaktera. I budući da danas u ime našega kralja izražavamo pokornost Tvojim Svetosti, kako bismo je djelom dokazali, opet i u cijelosti Tebi, Sveti Oče, na raspolaganje nudimo kraljevstvo, bogatstva i osobe našega prejasnog kralja. On je itekako spreman za obranu granica kršćanskoga naroda, te na odbijanje zajedničkog neprijatelja, kao i na izvršavanje svega onoga što ti poželiš i narediš. No, moli Tvoju Svetost da ozbiljno razmotri njegove potrebe, da ozbiljno razmotri veliku opasnost koja nam prijeti, te da mu odredi onoliko breme, koliko njegova ramena mogu podnijeti. A ostalo neka dopuni svojom i pomoći ostalih, kako bismo se napokon, snaga izjednačenih s neprijateljskima, radije mogli nadati uspjehu, nego se bojati raspleta situacije. U ove je protekle dvije godine naš slavni kralj, vođen velikom nadom u pomoć, a donedavno potpomognut gotovo ni od koga, vlastitim snagama više puta poveo rat ne toliko za samoga sebe, koliko za sve ostale. Nekoliko je puta razbio neprijateljske vojske, opustošio je neprijateljski teritorij, Bosnu je uspješno ponovo zauzeo, držao je vrlo hrabro, te je za Kršćansku Republiku učinio brojne druge korisne stvari, daleko previše poznate da bismo ih mi sada ovdje morali prepričavati. Za to je sve u tako kratkom vremenu na sebe preuzeo više posla i troškova nego što je za vlastitu obranu potrošio u čitavih pet godina. A sada se iznimno bogat i moćan Turčin oporavlja, a pritom i priprema osvetu. Naposljetku, svi itekako dobro znaju što će se dogoditi, ako se ne poduzmu potrebne mjere. A tko će to bolje napraviti od Tebe, Sveti Oče, čija je narav takva da želiš, dužnost takva da moraš, a situacija takva da možeš? A ne može se reći ni da si siromašan Ti, koji svakodnevno pomažeš tolikom broju ljudi, Ti koji, obzirom da držiš ključeve neba i zemlje, svima možeš narediti da doprinesu. Stoga se pobrini na vrijeme, jer je svako oklijevanje opasno. Naime, koliko se Osmanlijama više dopusti da budu na miru, toliko oni manje miruju. Mi ne želimo od Tebe, Sveti Oče, da svoju presvetu glavu povjериš na milost i nemilost vjetrovima i rijekama, ili da svojim prisustvom kršćanima podižeš ugled, a neprijateljima zadaješ strah. No, naredi da se krene onim krajem i onim putem, kuda neprijatelj

namjerava izvesti glavni napad, te više lijeka dovedi onamo, kamo se kuga najviše širi. A koliko izdašnije to učiniš jednom, dva ili tri puta, toliko će pobjeda biti pouzdanija, a trošak manji. Bolje je da ono što su svi namjeravali pomalo trošiti za svoju obranu kroz, recimo, deset godina, u većem obimu potroše kroz dvije ili tri, kako bi naudili neprijatelju i zauvijek ga porazili. Mogao bi se možda naš kralj i na drugačiji način pobrinuti za sebe i svoje kraljevstvo, no vođen ljubavlju prema vjeri i uzdajući se u Tvoju dobru volju, Sveti Oče, radije se sam želi izložiti opasnosti za sve ostale, nego dokono promatrati pogibelji drugih. A ako ima neko drugo područje, odakle se Turčin može lakše poraziti, a da to nije Ugarska, onda on nema problema s time, da se onamo pošalje pomoć. Ako ima tko od kršćanskih vođa, a da na sebe želi preuzeti zajedničku obranu, onda je on sam spreman ustupiti mu sve ono, što od Tebe moli i traži. Kad bi našega kralja smatrao nedovoljno jakim, mogao bi sumnjati da će Tvoj naum propasti. No, budući da i sami nešto možemo, sigurno je da će Tvoja pomoć, pridružena našim snagama, donijeti i Tvojoj Svetosti vječnu slavu i spas tebi povjerenom kršćanskom narodu.

Druga izdanja govora

Kako je već navedeno, prijevod je priređen prema izdanju Sámuela Telekija, koji je govore pronašao među pismima kralja Matije. Međutim, Jenő Ábel (1858.-1889.), mađarski klasični filolog, sveučilišni profesor, te dopisni član Mađarske akademije znanosti, donosi nam kritičko izdanje još jedne verzije Panonijevih govora na javnoj i privatnoj audijenciji kod pape, koju je preuzeo od isusovca Józsefa Kollera. Ábel pretpostavlja da verzija Sámuela Telekija možda nije ona koju je Panonije izgovorio toga dana pred papom. Ábelove argumente kojima potkrepljuje svoje teze prikazat ću u nastavku. Ipak, i sam kaže da ne može sa sigurnošću reći koja je od te dvije opcije ispravna.

Ábelova teorija

Ábelova temeljna teorija je da je Kollerova verzija govora na javnoj audijenciji ono što je Panonije zaista izrekao, a da je drugi dio govora u Telekijevu izdanju, dio koji počinje rečenicom *Alteram legationis nostrae partem hodierna die B.P. repetituri et latius explicaturi advenimus.* i traje do kraja govora, zapravo govor na privatnoj audijenciji. Za govor na privatnoj audijenciji tvrdi da ne mora nužno biti ta verzija, odnosno doslovni prijepis Telekijeva teksta, ali da bi mogao biti u jednoj varijanti istoga.

Svoju teoriju podržava sljedećim argumentima.

Kao prvo, rečenice iz sredine javnog govora *Haec est prima, B. P., adventus nostri causa hodierno die breviter explicata; de iis, quae multae et item magnae restant, parati sumus mox dicere, loco et tempore per T. B. assignandis. Alteram legationis nostrae partem hodierna die B. P. repetituri et latius explicaturi advenimus.* nikako ne mogu biti dio istog govora, te u tome Ábel vidi jasan znak da se Telekijeva verzija javnog govora sastoji od dva manja govora.

Upozorava da je Jan prvi dio izlaganja završio rečenicom u kojoj govori da je ukratko iznio prvi razlog svog dolaska, a to je, usput rečeno, pozdravljanje pape u kraljevo ime. U idućoj rečenici najavljuje da će o ostalim stvarima razgovarati čim papa odredi vrijeme i mjesto (*loco et tempore per T. B. assignandis*). Međutim, isti se govor nastavlja rečenicom *Alteram legationis nostrae partem hodierna die B. P. repetituri et latius explicaturi advenimus*.

Sad se Ábel pita kako te tri rečenice mogu ići jedna za drugom u istom govoru. Ako papa tek treba odrediti vrijeme i mjesto govora na privatnoj audijenciji, bi li onda Panonije nekoliko sekundi kasnije rekao da će oni “danas opširnije iznijeti drugi razlog”?

S druge strane, Ábel navodi da bi spomenuta rečenica bila sasvim logičan nastavak završnoj rečenici u Kollerovom izdanju javnog govora *Quarum posterior si proposita magis, quam exposita videtur, parati sumus plura mox super ea re et audire et respondere, loco et tempore per V.B. assignatis*, obzirom da je iz ove rečenice vidljivo da je papa vjerojatnije već odredio vrijeme i mjesto.

Njegovu teoriju podržavaju i veliki dijelovi oba govora u Telekijevu izdanju koji se preklapaju, na primjer

Duobus his praeteritis annis inclytus rex noster, magna auxiliorum spe ductus demum a nemine fere adiutus, propriis viribus, non tam pro se quam pro omnibus bellum gessit; inimici exercitus aliquoties fudit; hostilem terram devastavit; Boznam feliciter recepit, fortissime servavit, ac multa alia rei publicae Christianae salutaria edidit, sui claritate longe notiora, quam ut a nobis in praesentiarum debeant enarrari. In his omnibus tam brevi tempore plus laboris et expensae sustinuit, quam integro quinquennio ad privatam defensionem insumsisset.

Postavlja se pitanje zašto bi Panonije više puta ponovio jednu te istu stvar u oba govora. Nadalje, dio rečenice iz Telekijeve verzije privatnog govora *sed rogat S. T. consideret necessitates suas, consideret imminentis periculi magnitudinem, tantumque ei oneris imponat, quantum humeris sustinere potest*. prema Ábelu savršeno odgovara rečenici s kraja Kollerova izdanja javnog govora *Orat et obtestatur Beatitudinem tuam, quanto potest studio, consideret necessitates suas, consideret imminentis periculi magnitudinem, et omnia quae vel ex virium*

suarum tanto oneri haud quaquam pari mediocritate vel ex aliorum negligentia sequi possent, ante oculos sibi ipsi proponat pa se opet pita zašto bi Jan ponavljao toliko upadljivu rečenicu.

Na početku Telekijeve verzije govora na javnoj audijenciji čitamo rečenicu “Proinde causam adventus nostri magnam illam quidem et facundiae capacissimam, quam succinctissime proferemus”, dakle govornik najavljuje da će iznijeti samo jedan razlog. Naime, znamo da je Jan u Rim došao iz dva razloga; prvi je taj da pozdravi papu u kraljevo ime, a drugi da od istoga zatraži svaku moguću pomoć za borbu protiv Turaka. Pogledamo li Telekijevu verziju, vidjet ćemo da je Panonije u govoru iznio oba razloga, i to vrlo detaljno. Postavlja se pitanje: ako je planirao sve reći odmah, ne bi li možda to najavio i u uvodnoj rečenici?

U Kollerovoj verziji uvodna rečenica glasi “...proinde causas adventus nostri magnas illas quidem, et facundiae capacissimas quam succinctissime proferemus.” Dakle, ovdje najavljuje više razloga dolaska. To je u skladu s ostatkom teksta. Naime, u ovoj je verziji prvi razlog, uspostava diplomatskih veza, objašnjen vrlo detaljno, dok je drugi razlog, traženje pomoći, naznačen u tek nekoliko rečenica, u kojima Panonije izražava zabrinutost zbog situacije na granicama kraljevstva, te moli papu da njegove apele shvati ozbiljno.

U ovu se Ábelovu koncepciju uklapa i završna rečenica govora (*Hae sunt adventus nostri causae*²... loco et tempore assignatis).

Kao ključni dokaz za svoju teoriju Ábel navodi već spomenutu prvu rečenicu u govoru na privatnoj audijenciji (*Alteram legationis nostrae partem hodierna die repetituri et latius explicaturi advenimus.*). Ako je drugi razlog Janova dolaska u prvom govoru iznesen samo ukratko, onda je sasvim logičan nastavak rečenica u kojoj navodi da će taj isti razlog ponoviti i detaljnije objasniti.

² U govoru ta rečenica glasi *Hae sunt adventus nostri causa!*

Ábel je svoju teoriju podupro vrlo uvjerljivim argumentima. Premda ni sam sa sigurnošću ne mogu reći koja bi verzija bila ono što je Jan zaista izrekao pred papom, istina je da ova druga verzija ima više smisla, obzirom da uklanja mnoge nelogičnosti u govorima.

Ipak, ne dobivamo odgovor odakle potječe Telekijeva verzija javnog govora, obzirom da se kod Kollera izostavlja velik dio iz sredine govora kod Telekija, i to onaj o povijesti odnosa Ugarske i Svete Stoline. Ne možemo znati ni je li privatni govor bio u baš stopostotnom skladu s drugim dijelom Telekijeve verzije javnog govora.

1. Kontekst Panonijevih govora

Jan Panonije je kao predstavnik ugarskog kralja Matije održao tri diplomatska govora. Prvi je izrekao u Budimu 1462. godine pred papinskim legatom, a druga dva pred samim papom, u Rimu 1465. godine, najprije na javnoj, a zatim i na privatnoj audijenciji. Valja primijetiti kako u oba izdanja, Telekijevom i Kollarovom, na kraju prvog govora stoji podatak da je držan 1460. godine, dok svi relevantni autori navode da je taj govor održan 1462. godine. Radi li se o pogrešci pri prijepisu ili nečemu drugom, nije mi poznato.

Razvoj diplomatske karijere Jana Panonija poklapa se s Matijinim sjedanjem na prijestolje, ali i s dolaskom novog pape, Pija II., te diplomatskim djelovanjem Ivana Viteza. Vrativši se iz Italije 1458. godine, Jan preuzima brojne važne uloge u državi. Postaje biskupom Pečuha, no velik dio vremena provodi i na budimskom dvoru, većinom u službi samoga kralja.

Sredinom 15. stoljeća dolazi do promjena na političkoj karti Europe, a najvažnija je zauzeće Konstantinopola od strane osmanske vojske 1453. godine. Premda je Balkanski poluotok bio ugrožen još od poraza kršćanskih snaga u bitci kod Nikopolja 1396. godine, Turci su sada počeli

još ozbiljnije prijetiti i državama na spomenutom području, te Ugarskom kraljevstvu. Najveći pritisak dolazio je iz Bosne i Srbije.

Unatoč tome u Ugarskom su se Kraljevstvu, ali i izvan njega, pojavljivale nesloge i povremeni sukobi, prije svega između Matije Korvina i cara Svetog Rimskog Carstva Frederika III., čiju je funkciju kralj htio osvojiti. S druge strane, Frederik je pokušavao zauzeti teritorij Ugarske. Ta situacija nije odgovarala Svetoj Stolici, koja je u to doba u više navrata slala papinske legatske diljem srednje Europe. Cilj većine putovanja legata bio je stvaranje savezništva europskih naroda, te zajednički otpor turskim osvajačima. Tako je papa, Pio II., tek što je sjeo na prijestolje, krajem 1461. godine poslao kretskog biskupa Jeronima Landa na prostor Češke, Njemačke, Poljske i Ugarske, kako bi sudjelovao u mirovnim pregovorima između zavađenih stranama. Točnije, cilj ovog putovanja bio je smirivanje sukoba između Fridrika i Korvina. Veliki zagovaratelj mira i osoba koja je radila na tome već godinama bio je Ivan Vitez, koji je djelovao većinom u kraljevo ime, ali i na svoju ruku.

Iskoristivši prisutnost Landa u Grazu, Ivan Vitez odlučuje zaputiti se onamo. Naime, brojni su ljudi u kraljevstvu smatrali da se zbog opasnosti s jugoistoka trebaju izgladiti nesuglasice sa zapadnim državama. Primirje s njemačkim carem je dogovoreno, a Vitez je tu odnio najveće zasluge, no uz veliku pomoć i posredovanje Jeronima Landa. Primirje je potpisano 1463. godine, a uvjeti su bili sljedeći: Frederik je trebao vratiti Matiji kraljevsku krunu, a za uzvrat Matija mu je trebao plaćati danak, te mu prepustiti prijestolje, u slučaju da ne dobije muškog nasljednika. Također, Frederik je Korvinu morao pomagati u slučaju napada Osmanlija.

10. svibnja 1462. Lando je pozvan na budimski dvor, radi završnih dogovora. Deset dana kasnije održan je Janov govor pred papinskim legatom. To je ujedno i prvo takvo Janovo pojavljivanje u javnosti, zabilježeno u povijesnim dokumentima. Govor je sačuvan u codexu Hédervár³.

³ Codex Hédervár sadrži prijepise brojnih dokumenata i pisama iz doba kralja Matije. Točnije, sadrži 103 dokumenta, od kojih svi potječu iz razdoblja između 1462. i 1466. godine. Huszti pretpostavlja da je kodeks osobno sastavljao Jan Panonije, budući da se u njemu ne nalaze pisma iz 1465. godine, kada je Panonije bio u Italiji.

Cilj govora je bio zahvaliti papinskom legatu na pomoći pruženoj u pregovorima, ali i istaknuti iznimno veliku ulogu Janova ujaka Viteza, koji je postigao da se kraljevi prioriteti promijene barem privremeno.

Početkom 1465. godine kralj šalje izaslanstvo u Rim. Na čelu je bio Jan Panonije. Trebali su održati govor pred papom. Panonije je bio poslan iz dva razloga. Prvi je bio što bolja uspostava diplomatskih veza između dvije države. Drugi razlog bila je nužnost uvjeravanja samoga pape o ozbiljnosti situacije, te traženje što veće financijske i vojne pomoći.

Stvarna se situacija u kraljevstvu razlikovala od sadržaja govora. Stječe se dojam da je kralj opasnost od Turaka doživljavao kao puno manju, nego što to iznosi Panonije u svom govoru, obzirom da je uglavnom bio usredotočen na stjecanje carske titule. Također, kako iznose autori koji su se bavili Panonijevom diplomatskom karijerom, čini se da ni sam Panonije nije bio uvjeren u sadržaj svog govora. Usprkos svemu Jan je održao govor, vjerojatno vođen brigom za kraljevstvo i narod. Istina je da je Korvin u to doba poveo žestoki rat protiv Osmanlija u Bosni, ali je isto tako povukao nekoliko nepopularnih poteza u vanjskoj i unutarnjoj politici.

Naime, početkom i sredinom 1460.-ih godina, a posebno 1463. i 1464. kralj Matija u velikoj mjeri mijenja unutarnju i vanjsku politiku. Dolazi do centralizacije vlasti, prvenstveno zbog povećanih političkih i osvajачkih ambicija samoga kralja, ali i zbog sve veće prijetnje od Osmanlija. Ugarske je velikaše i uglednike praktički stavio u feudalni odnos, oslanjajući se na gradske dužnosnike i administraciju kao glavninu pristaša svoje vlasti. To se nimalo nije sviđalo crkvenim velikodostojnicima i brojnim drugim visoko pozicioniranim dužnosnicima, među kojima su bili i Jan Panonije i Ivan Vitez, te je kraju dovelo do urote protiv kralja.

Povećavaju se porezi, osnivaju se i uvode brojne postrojbe, pa je tako ugarska vojska u to doba brojila oko 14 tisuća pješaka i 8 tisuća konjanika, što ju je činilo jednom od većih sila u Europi. U to doba formirana je i takozvana Crna četa, poznata postrojba sastavljena od plaćenika. Centralizirana i efikasna uprava trebala je pružiti što bolju potporu i logistiku vojnim pohodima.

Kralj polako počinje uviđati i ozbiljnost situacije u Bosni, te se sprema za veliku ofenzivu, koju započinje 1463. godine, a postiže sasvim solidne uspjehe. Te je godine sultan Mehmed prodrio u

Bosnu, te je većim dijelom zauzeo. Korvin je u svom pohodu uspio Turcima uzeti utvrđeni grad Jajce, a kasnije i veći dio teritorija. Velike su mu probleme na pohodu stvarali zima i hladno vrijeme.

Osvaja velika područja, te osniva Jajačku i Srebreničku banovinu, kao okosnicu obrane u tom dijelu Europe. Jedini neuspjeh je bila nedovršena opsada Zvornika 1464. godine, kada kampanja završava.

Međutim, nije samo Matija sudjelovao u ratovima protiv Turaka. Papa Pio II., za kojeg i sam Panonije iznosi da je bio veliki zagovaratelj rata, godinu 1464. određuje kao godinu velikog obračuna s Osmanlijama. Cilj je bilo ponovno osvajanje Carigrada i tjeranje Osmanlija iz Europe u što je više mogućoj mjeri. Zbog velikog broja iskusnih vojnika i geografskog položaja, Ugarska je u to doba igrala možda i najvažniju ulogu. Iste se godine papa zaputio u Ankonu kako bi mobilizirao mletačku mornaricu, te je združio s kopnenim snagama.

No, tada se papa razbolio i umro. To je unijelo strah u visoke krugove kraljevstva, pa ni sam Matija nije znao što da čini. Na Petrovo prijestolje dolazi papa Pavao II. Sigurno je da su brojni saveznici očekivali i od novog pape da nastavi ondje gdje mu je stao prethodnik. Iz navedenih razloga Matija planira uspostaviti što bolje kontakte s novim papom te poslati izaslanstvo u Rim. Jedna od najbitnijih osoba poslanstva bio je sam Jan Panonije. Kao biskup Pečuha, kao čovjek obrazovan u Italiji, bio je idealna osoba za predstavljanje kraljevstva u Vatikanu.

Uz Jana, od uglednijih i poznatijih osoba u poslanstvu treba istaknuti i Johannesa Rozgonyija, koji je i prije djelovao kao Matijin legat, te Georga Handoa (Hantho), upravitelja Pečuha, a kasnije i biskupa Kalocse. Pridružio im se i Johannes Emo, venecijanski ambasador koji se vraćao kući iz službe u Ugarskoj. Premda je imao ozbiljnih zdravstvenih problema, Jan nije mogao odbiti taj zadatak, između ostaloga, zato što mu je to bila prva prilika nakon nekoliko godina da posjeti Italiju. Na put su krenuli 20. veljače 1465. godine, a u Veneciju su stigli tek 9. travnja, i to zbog vremenskih neprilika. Iz Venecije su se zaputili dalje prema Rimu, a zaustavili su se, između ostaloga, i u Firenci.

Struktura diplomatskih govora Jana Panonija

Uvod

Premda su tri govora održana u različito vrijeme, na drugim mjestima, premda su im tematika i okolnosti različiti, u sva tri govora osnova je slična, pa čak i ista struktura. Poput svakog drugog govora i oni imaju tri osnovna dijela, a to su uvod, središnji dio i završetak. U uvodu govornik pozdravlja onoga kome se obraća, to jest legata ili papu, te ubrzo kreće u izlaganje temeljne misli. Ciljevi i okolnosti u velikoj su mjeri odredili središnji dio, u kojem Panonije iznosi razloge svoga dolaska u Rim, pozdravljanje pape u kraljevo ime, te traženje pomoći za borbu protiv Osmanlija, ili, u ranijem govoru, zahvala legatu, te isticanje Matijinih političkih aktivnosti u svrhu postizanja primirja s Frederikom III. Jan govor obično završava izrazom zahvalnosti ili tračkom nade u pozitivan ishod pojedinih pothvata.

a. Govor papinskom legatu

U govoru održanom 1462. godine Panonije najprije pozdravlja papinskog legata. Treba naglasiti da ovdje nema jasnih prijelaza iz jednog dijela u drugi, naprotiv, cijeli je govor središnji dio. Odmah nakon pozdrava kreće se „in medias res“ te se počinje iznositi bit. Premda bi se u uvodni dio mogle uvrstiti rečenice „*Reverendissime pater*“ i „*Nomine et mandato Serenissimi Domini Regis ac Praelatorum et Baronum Regni cum R. P. V. pauca loquar.*“, obzirom da autor ukratko iznosi okolnosti pod kojima će održati govori i obzirom da uljudno i pokorno pozdravlja legata, one su ujedno i početak ulaska u samu srž govora.

Središnji dio govora tematski je prilično homogen i nema većih i primjetljivijih prelazaka s teme na temu. Ipak, mogli bismo ga podijeliti u dva dijela. U prvom se izražava zahvalnost papi, u ime čitavoga kraljevstva, te najavljuje da će se dobri odnosi i dalje nastaviti (*Florebit diu propter haec Beatissimi Domini Pii II. clarum ubique nomen, et nostri ejus meminerint minores*). Zatim se

opisuje diplomatska aktivnost kralja Matije (*Ceterum ad quales articulos tandem deducti sint cum Imperatore Romanorum habiti tractatus, Regia Majestas intellexit; super quibus cum Consiliariis suis et universitate regnicolarum merito existimavit conferendum*).

U nekoliko završnih rečenica, izražava zahvalnost legatu na pokazanom velikom trudu vezanom uz rješavanje problema. Kraj govora počinje rečenicom *Postremo R. P. V. tam Serenissimus D. N. R. quam Domini Praelati ac Barones et cuncti regnicolae, quantas animis suis concipere valent grates, specialiter referunt, pro tanta in se affectione, pro susceptis tam studiose laboribus, pro summa in his rebus adhibita diligentia*.

b. Govor papi na javnoj audijenciji

Govor održan 1465. godine u Rimu pred papom najduži je i sadržajno najbogatiji. Sastoji se od dva dijela, motiviranih ciljevima Janova dolaska u Rim. Prvi cilj je bio pozdrav pape u kraljevo ime, a drugi traženje što veće pomoći za borbu protiv Osmanlija.

Govor započinje uvodnom rečenicom, u kojoj se Jan Panonije ispričava na mogućem predugom govoru i najavljuje da će pokušati biti što kraći. Govor ne započinje posebnim oslovljavanjem pape, ali se na titulu referira unutar rečenica, pa i one uvodne. Jan Panonije papi se obraća riječima "Beatitudo Tua" ili "Beate Pater".

Nakon uvoda iznosi svoju prvu temu, što je, kako je već navedeno, uspostavljanje diplomatskih veza. Taj dio započinje rečenicom "Proinde causam adventus nostri magnam illam quidem et facundiae capacissimam, quam succinctissime proferemus." Cilj ovog dijela je pokušati steći što bolji ugled kod pape, pohvalom hrvatsko-ugarskog kralja.

To radi na sljedeći način. Najprije izražava kraljevu zabrinutost i tugu zbog smrti prethodnog pape, a zatim i nadu da će i kod novoga naići na jednaku razinu milosti, te jednako dobre odnose. Te su rečenice ujedno i uvod u drugu ključnu točku diplomatske misije, to jest traženje pomoći. Nadalje, Jan Panonije hvali kraljeve pothvate u Bosni, te obećava da Matija neće biti

ništa manje usredotočen na izvršavanje naloga Svete Stolice, nabrajajući pritom niz povijesnih primjera, kada su se ugarski vladari i uglednici istakli u službi prema Crkvi.

Navedeni dio završava rečenicama “Haec est prima Beate Pater adventus nostri causa hodierno die breviter explicata. De iis, quae multae et item magnae restant, parati sumus mox dicere, loco et tempore per Tuam Beatitudinem assignandis.”

Zatim slijedi dio koji je Ábelu bio sumnjiv. Započinje rečenicom “Alteram legationis nostrae partem hodierna die Beate Pater repetituri et latius explicaturi advenimus.”

U Telekijevu izdanju, Panonije kreće iznositi drugi razlog svoga dolaska. Taj dio je nešto kraći od prethodnog. Jan Panonije nabraja kraljeve pothvate protiv Osmanlija, te upozorava da je upravo papa ona osoba i institucija koja bi ga trebala podržati u daljnjim koracima, obzirom da je papa jedini koji to može i želi. Izražava zabrinutost i naglašava hitnost situacije, budući da kralj ne može sve sam, unatoč tome što se dugo vremena opirao vlastitim snagama.

Govor završava nagovještajem da ipak postoji tračak nade i da bi se na kraju kršćani ipak mogli oduprijeti neprijateljima.

c. Govor papi na privatnoj audijenciji

Navedeni je govor najkraći i s jednim ciljem. Započinje kratkim izrazom zahvalnosti zbog velikodušnosti i pružanja prilike da dva puta govore. Tematski, govor na privatnoj audijenciji traženje je pomoći od pape za borbu protiv Osmanlija. Sadržajno, on je u velikoj mjeri ponavljanje, premda ne uvijek od riječi do riječi, govora na javnoj audijenciji kako ga poznajemo iz Telekijeva izdanja.

Glavni dio trećeg govora započinje rečenicom “Nunc ergo alteram legationis nostrae partem principalem, quae est super facto fidei, breviter exponemus.” Traje praktički do kraja samog govora, a unutar njega nema uvođenja novih tema. Kao i u prethodnom govoru, i u ovome

govornik hvali kralja i podsjeća na njegove pothvate, no moli papu neka situaciju shvati ozbiljno, te neka pruži što veću pomoć, obzirom da kralj ne može pobijediti sam. Ponavlja se i prije spomenuti dio iz govora na javnoj audijenciji, o čemu je pisao i Ábel.

Govor završava slično kao i prethodni, izražavanjem nade u pozitivan ishod.

Usporedba s govorima modernog doba

Strukturu Panonijevih govora usporedio sam s dva novija govora. Radi se o govoru bivšeg hrvatskog predsjednika Ive Josipovića prilikom posjeta pape Benedikta XVI. Hrvatskoj 2011. i govoru predsjednika Hrvatske biskupske konferencije i zadarskog nadbiskupa Želimira Puljića 2016. godine. Premda okolnosti, a samim time i motivi izricanja govora nisu nimalo slični, ipak sam uvidio brojne sličnosti u načinu izvođenja, stilu, obraćanju Svetom Ocu i tako dalje.

Kao što Panonije nabroja junačka djela i čvrstu povezanost ugarskih vladara sa Svetom Stolicom, tako i mons. Željko Puljić govori o Hrvatskoj kao "predziđu kršćanstva", a spominje i kneza Branimira i papu Ivana VIII. koji je blagoslovio i njega i cijeli hrvatski narod. Dakle, uvijek je bitno naglasiti višestoljetne dobre odnose i dugu kršćansku tradiciju u Hrvatskoj. S druge strane, obojica navode i veliku ulogu Vatikana u trenutnoj situaciji.

Nadalje, sličan je i način oslovljavanja. Josipović se papi obraća s "Vaša Svetosti", a mons. Puljić sa "Sveti Oče". To se lako može usporediti s Panonijevim "Beate/Beatissime Pater".

Premda se tematika Panonijevih govora nikako ne može usporediti s tematikom ovih, ipak i u novijim su govorima vidljivi prelasci, to jest podjela na manje dijelove govora. Kao i kod Jana, dijelovi su motivirani različitim motivima o kojima govornici žele pričati, bilo da se radi o nekim konkretnim problemima, ili jednostavno o izrazima zahvalnosti i komentiranju neke prošle, ili pak, trenutne situacije u društvu.

Na kraju govora izražava se zahvalnost Svetom Ocu.

Govori Jana Panonija u nastavi latinskog

Uvod

U sklopu kolegija Metodika nastave klasičnih jezika obavio sam praksu u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, u sklopu koje sam predavao u prvom razredu. Predavanja sam držao dva puta po 15 minuta, te jedan probni i ogledni sat. Tema je bila priča o rimskim kraljevima, a podjednako se učila i ponavljala gramatika, kao i povijest. Tijekom predavanja sam nastojao što je više moguće raspodijeliti posao, u namjeri da što veći broj učenika što više sudjeluje u nastavi. Navedeni kolegij mi je pružio neprocjenjivo iskustvo. Zapazio sam neke stvari koje je trebalo promijeniti, te sam ih izbacio na idućem predavanju, ali sam se uvjerio i da neki drugi postupci nailaze na dobre reakcije kod učenika.

Vođen iskustvima stečenim na predavanjima u klasičnoj gimnaziji, ista bih htio iskoristiti i za predstavljanje Jana Panonija i njegovih govora istom ili sličnom razredu, u onakvim okolnostima, kakve su bile tijekom školske prakse.

Okolnosti

Nastava bi se održavala u prvom razredu klasične gimnazije, u prvom polugodištu. U obzir se mora uzeti relativno slabo, odnosno nikakvo znanje o Panoniju, političkim strukturama toga doba, te govorima. Jedan školski sat traje samo 45 minuta, stoga detaljnija analiza i udubljivanje u temu nisu mogući. Obzirom da se radi o učenicima prvog razreda, uz pretpostavku da većina njih prije nije učila klasične jezike, detaljnije proučavanje latinske gramatike, te analiza i prijevod teksta ne mogu biti uzeti za model ovog predavanja. Iz navedenih razloga naglasak treba biti na predstavljanju lika Jana Panonija, te njegovoj ulozi u crkvi i politici kraljevstva, te na kontekstu govora izrečenih pred legatom i papom. O svakom bi se dijelu reklo osnovne stvari, a za ostalo bi se mogle dati preporuke za samostalan rad, odnosno domaću zadaću, vjerojatno u obliku

nekog kraćeg referata, ili lista s pitanjima zatvorenog tipa. Materijal bi se mogao pronaći na papirima koje bih prethodno podijelio na satu.

Cilj predavanja

Cilj i ishode predavanja određuju navedeni kriteriji. Stavka kojom bismo se trebali voditi pri poučavanju sveobuhvatan je prikaz gradiva, zbog toga što je potrebno određeno poznavanje svih dijelova kako bi se stekla šira slika.

Ciljevi su sljedeći:

a. Prikaz političkih odnosa u Europi.

Sukob između Frederika III. i Matije, posredovanje legata Jeronima Landa, uloga Ivana Viteza, dolazak novog pape na prijestolje.

b. Osnovni podaci o Janu Panoniju

Život, političke i crkvene funkcije, obrazovanje, urota, smrt, književni rad.

c. Kontekst i procesi koji su doveli do govora

Za govor pred legatom treba navesti da je nastao kao svojevrsna reakcija na sukob između kraljevske i carske vlasti. Za govore pred papom bitno je navesti razloge iz kojih je Panonije poslan u Rim.

d. Prikaz strukture govora i usporedba s onima novijega doba

Za svaki govor treba opisati njihove najbitnije dijelove, prelaske iz jednog dijela u drugi, te ciljeve koji se vide iz navedenih dijelova. Također, radi jasnije predodžbe učenicima treba pokazati i jedan noviji govor.

Sredstva i pomagala

Od pomagala na satu koristio bih se PowerPoint prezentacijom i papirima prethodno podijeljenim učenicima. Najprije bi bio podijeljen papir s osnovnim podacima o Janu Panoniju: vrijeme i mjesto rođenja i razne teorije o posljednjem, obrazovanje, politička karijera, urota protiv kralja, smrt, književni rad. Razlog tomu je to što je, s jedne strane, školski sat prekratak za detaljnije izlaganje, a s druge strane učenici imaju vrlo skromno ili nikakvo znanje o zadanoj temi, pa bi sažetak na jednom listu papira bio od velike koristi glede preglednosti podataka i lakšeg snalaženja. Sadržaj bi se protezao preko dvije stranice i bio bi u natuknicama. Sadržaj listova namijenjen je u prvom redu za ponavljanje kod kuće.

Nakon osnovnih podataka, podijelio bih papire s podacima o samim govorima. To bih učinio zato da bi učenici imali jasan pregled najbitnijih stvari o njima, te ih mogli koristiti i kod kuće. Na papirima bi bile natuknice o njihovoj strukturi, podacima da postoje druga izdanja, usporedbi s govorima novijeg doba. Uz papire s podacima, učenicima bih podijelio i papire sa samim latinskim tekstom, kao i one s hrvatskim prijevodom, zbog toga što bi im gradivo bilo previše apstraktno ako pred sobom ne bi imali iz čega čitati. Na papirima bi se nalazio cijeli latinski tekst i hrvatski prijevod. Latinski bi se tekst nalazio na jednom papiru, a hrvatski prijevod na drugom. Dvojio sam oko toga, ne bi li bilo bolje imati prijevod ispod svake latinske rečenice, no zaključio sam da je ovako bolje zbog toga što u prvom planu ne bi bilo učenje samog jezika, nego upoznavanje s povijesnim okolnostima.

PowerPoint prezentacija bila bi osnovno pomagalo na satu. Sastojala bi se od desetak stranica teksta, te od nekoliko slika, vjerojatno Jana Panonija, kralja Matije, raznih karti, te zastava. Sadržaj prezentacije bio bi u skladu s ovim diplomskim radom, te papirima. To znači da bi bili navedeni redom podaci o Panoniju, izdanja govora, kontekst, struktura, te usporedba.

Otprilike deset minuta do kraja predavanja učenicima bih podijelio papire sa zadacima, koji bi se protezali na tri strane. Bili bi mješovitog tipa, to jest zadaci na zaokruživanje, nadopunjavanje te pisanje odgovora, a tema bi im bila već obrađeno gradivo. Sadržaj navedenih zadataka bio bi u skladu s gradivom obrađenim na ovom predavanju i baziran na pitanjima vezanima uz povijesne događaje o kojima je bilo riječi. Također, učenicima bih na istim papirima podijelio i nekoliko zadataka s gramatičkim vježbama, poput dekliniranja i konjugiranja riječi iz teksta, te mijenjanja broja i lica. Vježbe bi bile osmišljene u skladu s činjenicom da učenici barataju skromnim znanjem latinskog jezika, budući da ga uče tek nekoliko mjeseci. To bismo radili do kraja sata, a ostatak bi bio zadan kao domaća zadaća. Prilikom rješavanja zadataka trebali bi se koristiti i papirima koje su dobili. Obzirom da je svrha domaće zadaće upravo ponavljanje gradiva, učenicima bih najavio ispitivanje ili kraći pismeni ispit na jednom od sljedećih satova.

Opis predavanja

Uvod

Na uvod bih potrošio otprilike tri minute. Predstavio bih se, najavio temu, te učenicima podijelio već spomenute papire.

Središnji dio

Glavni dio predavanja bio bi podijeljen u dva dijela. U prvom bi se obrađivalo novo gradivo, a u drugom bi se rješavao list sa zadacima. Započeo bih s uvodnim dijelom o Janu Panoniju, u kojem bih iznio osnovne stvari vezane uz njegov život, a na to bih sve potrošio oko pet minuta. Sat bih nastavio izlaganjem o kontekstu govora, te prilikama u Europi toga doba, na što bih potrošio otprilike osam minuta.

Nešto duže bih se zadržao na prikazivanju strukture govora i usporedbe s onima novijima. To bi na neki način bio i najvažniji dio sata, obzirom da treba detaljnije prikazati i opisati pojedine dijelove. Prilikom analize od velike bi pomoći bili i podijeljeni papiri s latinskim i hrvatskim tekstom. Na to bih potrošio oko petnaest minuta.

Interakcija učenika i nastavnika za vrijeme predavanja bi u velikoj mjeri bila otežana, upravo zbog nikakvog predznanja učenika, no pri kraju satu bih podijelio papire sa zadacima, te bih zajedno s učenicima prolazio iste. Ipak, za vrijeme predavanja, dok bih izlagao temu, nastojao bih potaknuti učenike da sudjeluju na nastavi. Uz pretpostavku da su učenici do tada naučili barem najosnovnije elemente latinske gramatike, zadavao bih im kraće gramatičke vježbe poput mijenjanja broja ili lica, te dekliniranja i konjugiranja pojedinih riječi, ali u skladu s do tog trenutka stečenim znanjem. Također, tražio bih i rječnički oblik nekih riječi iz teksta, u slučaju da procijenim da su se već susreli s tim vokabularom.

Korištenje ostalih papira bi bilo dozvoljeno, a svrha rješavanja zadataka bi bila ponavljanje i utvrđivanje gradiva. Ono što se ne završi na satu, bilo bi zadano za domaću zadaću, koja bi bila pregledana i provjerena na idućem satu.

Završetak

Na samom kraju sata bih učenicima podijelio domaću zadaću, u nekoliko završnih rečenica ponovo naglasio veliku ulogu Jana Panonija u to doba, zahvalio se, te pozdravio sve okupljene.

Zaključak

Jan Panonije bio je jedan od najpoznatijih humanista u Ugarskom kraljevstvu. Premda se školovao u Italiji i u književnom radu koristio jedino latinskim jezikom, brojne političke funkcije, društvene veze, kao i mjesto rođenja vežu ga za današnje hrvatske i mađarske krajeve.

U doba kada je europskim državama sve više prijetila osmanska sila, u doba kada su između pojedinih vladara tinjali sukobi, lik Jana Panonija pokazao se kao svojevrsna spona među njima.

Kao crkveni velikodostojnik i jedan od najutjecajnijih ljudi u kraljevstvu upravo je on izabran da predstavlja Ugarsku kako pred papinskim legatom, tako i pred samim papom.

Premda je u kasnijim zapisima sačuvano više varijanti govora izrečenih pred papom, pa je Jenő Ábel naveo i alternativnu verziju govora, koja se u velikoj mjeri razlikuje od one Sámuela Telekija, sigurno je da su govori ostvarili cilj poslanstva svoga autora, a to su pozdravljanje pape u kraljevo ime i traženje pomoći za borbu protiv Turaka.

Ciljevi govora su odredili i njihovu strukturu, koja se sastoji od tri glavna dijela; uvoda, središnjeg dijela u kojem se iznosi sadržaj govora, traži pomoć, uspostavljaju veze, te kraja govora. Vidljivo je i da govori svojom strukturom odgovaraju današnjim, novijim govorima slične tematike i sličnog sadržaja.

Govori nam pružaju i nadasve zanimljiv materijal za poučavanje u školi na nastavi u srednjim školama, ali i u drugim obrazovnim institucijama, poput fakulteta. Umjesto gramatike, naglasak prilikom obrađivanja zadanog gradiva bio bi na učenju povijesti 15. stoljeća i okolnosti koje su tada vladale u Ugarskom kraljevstvu, kao i na upoznavanju i usporedbi strukture govora.

ADDITAMENTUM

IANI PANNONII

ORATIONES TRES

Quae inter Epistolas Matthiae Corvini regis Hungariae Claudiopoli editas reperiuntur

I. Oratio Domini Episcopi Quinque-ecclesiensis e mandato regio ad legatum Apostolicum

Reverendissime pater! Nomine et mandato Serenissimi Domini Regis et Praelatorum et Baronum Regni cum R. P. V. pauca loquar. Causam adventus V. P. R. ac susceptos pro re publica Christiana labores, Regia Serenitas et prius intellexerat, etiam ex relatione R. D. Varadinensis, et postea commemorante ipsa R. V. P. recognovit; missam scilicet eandem esse a Sede Apostolica, inter alia pro differentiis inter Imperatoriam et Regiam Majestatem componendis. Qua in re tam Regia Serenitas quam Domini Praelati et Barones, ac regnum universum, quam possunt maximas gratias agunt S. Domino nostro, quia visitavit, et fecit Redemptionem plebis suae, et erexit cornu salutis nobis. Nihil profecto potuit Sua S. hoc tempore cogitare et agere officio suo pastoralis convenientius, nihil rebus Christianis conducibilius, nihil denique Deo et hominibus acceptius; et licet sacrosancta Sedes Apostolica semper habuerit hoc regnum perpetua sibi oboedientia morigerum, nunc tamen adeo sibi omnes devinxit, ut nihil sit, quod non ei pro tanta in nos ostensa benevolentia debere fateamur. Florebit diu propter haec Beatissimi Domini Pii Papae II. clarum ubique nomen, et nostri ejus meminerint minores. Ceterum ad quales articulos tandem deducti sint cum Imperatore Romanorum habiti tractatus, Regia Majestas intellexit; super quibus cum Consiliariis suis et universitate regnicolarum merito existimavit conferendum. Et quamvis noverit, nihil se unquam adversus praefatum Imperatorem commisisse, quo statum suum et regni hujus libertatem perturbare conari debuisset; tamen cum inter illius et suos quondam praedecessores, amicitiae et confoederationes semper viguerint, et id Christianorum negotiis etiam nunc maximum afferat momentum; acceptare se omnia profitetur, et omnibus suum praebet consensum, quae ad hujus tam utilis et necessariae pacis pertinent firmamentum; non attentis dictorum articulorum difficultatibus, sed magis eorum et temporum conditione pensata, acquievit in eo Sua Serenitas, Praelatorum ac Baronum suorum sanioribus consiliis; et maluit in praesentiarum Christianorum vacare defensionem, quam injuriarum suarum vindictae quo quo modo insistere. Domini autem Praelati et Barones, quorum in persona omnia illa tractata sunt, idem fere pro sua parte respondent. Communicaverunt ea cum fratribus suis et communitate regni quantum opus fuit, et, non quidem articulorum facilitate allekti, quorum sane graves sunt quidam, sed aliis etiam multis et rationabilibus causis inducti, etiam onerosas concordiae partes amplectuntur, ac paratos se ad

omnia fore dicunt, quibus ea quae conclusa sunt, ad summam optati perducantur effectus. Id esse ad praesens judicant optimum et quantivis emendum, si dissensionibus sopitis, confinibus restauratis, corona redempta, pace undique parata, liberiores et expeditiores per hoc contra hostem fidei tam animis reddantur quam viribus; de cujus terribili adventu fama in dies gravior pulsatur aures. Proinde R. P. V. rogant, quatenus, si id sibi per mandatum Apostolicum licet, ad Imperatorem celerius revertatur, eidem tam pronam et proposito accommodatam omnium nostrum voluntatem referat, mentemque ejus, in pristina intentione stabiliat, ut feliciter coepta felici consummatione terminentur. Postremo R. P. V. tam Serenissimus D. N. R. quam Domini Praelati ac Barones et cuncti regnicolae, quantas animis suis concipere valent grates, specialiter referunt, pro tanta in se affectione, pro susceptis tam studiose laboribus, pro summa in his rebus adhibita diligentia. Omnium quippe iudicio R. P. V. non aliter pro hac patria laboravit, quam si oriunda esset ex eadem; nec quidquam praetermisit, quod ad honorem suum proprium, quod ad hujus regni tranquillitatem, quod denique ad salutem totius populi Christiani spectabat. Utinam aliquid pro R. P. V. agendum quandoque occurreret; experiretur certe, quam libenter vicem favoris rependerent, quam memores beneficiorum acceptorum forent. Nunc quod possunt R. P. V. meritis prosequuntur laudibus, et honorifica saltem voce, animorum suorum debitam gratitudinem contestantur; quam tamen mox etiam literis Sanctissimo D. N. et orbi terrarum declarare non omittent. Budae 1460.

II. Oratio legatorum Matthiae regis ad pontificem, in publica audientia

Si occupatam plurimis et maximis negotiis Sanctitatem tuam B. P. longiori et nos sermone moraremur, plus fortasse publicis commodis impediti, quam clementissimis auribus tuis molestiae ingereremus. Proinde causam adventus nostri magnam illam quidem et facundiae capacissimam, quam succinctissime proferemus. Cum Serenissimus Hungarorum rex Matthias, castris adversum Turcos aestate praeterita jam motis inter ipsa regni sui et hostilis terrae confinia Pium pontificem felicitis memoriae, rebus humanis excessisse cognovisset, sane pro eo ac debuit, moestus aliquamdiu et animi dubius permansit. Verebatur siquidem inter alia id potissimum, ne factum fidei ab illo viro, ingenti spiritu et satis amplo conatu inchoatum tepesceret. Nesciebat, qua jam ulterius fiducia coeptam expeditionem prosequeretur, eo, unde promissa expectabantur subsidia, qui belli sibi et suscipiendi gravissimus auctor fuerat, et suscepti certissimus adjutor fore sperabatur, extincto. Cum interim longe jucundior fama insonuit Paulum II. cognominis Petri cathedram obtinuisse. Quo nuntio quasi vespertinum fletum matutina excipiente laetitia, discutere continuo, spes metum, gaudia moerorem; nec quisquam dubitavit, speciali Spiritus Sancti afflatu Ecclesiae Dei de tali pastore provisum, quem omnibus virtutum numeris praeditum, olim summum principem natura ipsa designasset, qui sapientiam, animi magnitudinem, et sanctum propositum factis magis prae se ferret quam dictis. Sed haec una et communis erat cunctis gentibus exultandi ratio. At regem nostrum cum universis pariter nostratibus, etiam peculiaria quaedam praeterea exhilarabant. Sciebat quippe B. Tuam, amplissima Venetiarum urbe oriundam, et patriae ut par est, amantissimam, cives suos, socios nostros, et eodem quo nos in discrimine sitos, minime deserturam. Meminerat benevolentiam quoque, quantis favoribus sacratissimae recordationis Eugenius Papa IV. praedecessor et propinquus tuus, illustrem quondam parentem suum, Christiani tum populi in Turcos ducem, ac totam gentem Pannonicam fuerit persecutus. Nec ambigebat, cognatam, te, erga nos et humanitatem et liberalitatem imitaturum. Immo difficilior hodie rerum conditio, et tua singularis benignitas B. P. qua ut omnes, ita etiam gentilem tuum pontificem superasti,

facile majora de nepote promittebant filio, quam praestitisset avunculus genitori. Haec regem nostrum adhortabantur, suo erga S. T. et Sedem Apostolicam officio quam primum satisfacere. Quod profecto et fecisset, nisi gravi et longinquo bello districtus abfuisset. Ubi vero intractabile anni sidus et hiberna tempestas intermittere coegit militiam, nihil prius studuit, quam honestissimo isto fidelium principum instituto perfungi. Primum igitur B. T. dignitati tota mentis affectione gratulatur; commendat se et suos ad pedum oscula Beatorum; ac remota omnis conditionis invidia, tibi tanquam vero Christi vicario, tam suo quam regni sui nomine, puram, plenam, et canonicam offert obedientiam, e sinceritate animi ac devotione, quam quondam inclyti progenitores sui R. Ecclesiae et ejus pontificibus praestitisse dignoscuntur. Nam si veterum monumenta annalium evolvere otium tibi esset P. B. invenires profecto, nullos unquam principes, nullos populos, (pace aliorum dixerim,) Apostolicae Sedi tam obsequentes, tam deditos extitisse, quam Ungaros, et reges Ungarorum. Gentili adhuc errore, Hunnorum natio tenebatur, cum potentissimus ille Atila Venetam provinciam ingressus, ac omnia Padum usque amnem ferro et igni populatus, obvium sibi Leonem Papam, in tanta veneratione habuit, ut ejus monitis et interventu, omisso ad Urbem itinere, confestim Italia excesserit. D. deinde Stephanus, qui primus nostros ad fidem Catholicam convertit, circiter millessimum Dominicae incarnationis annum, cum Imperatoris Henrici gener, sororiusque esset, maluit tamen coronam regiam a Romano petere Antistite, ac per hoc, regnum illud Sedis Apostolicae devincire. Quem imitatus paullo post D. Ladislaus, cum illius temporis pontifex, pro recuperanda terra sancta crucem late praedicasset, ipse pro Gothfrido Hierosolymam Christianum exercitum duxisset, sed ejus mox propositum implevit Andreas; qui superatis Saracenis, et adorato Christi sepulcro, non alia hostium praeda, quam Sanctorum reliquiis onustus, in patriam revertit. Deficiente postmodum regio semine, ab Apostolica Sede principem sibi Ungaria postulavit, et accepit clarissimum Siciliae regem Carolum, cujus filius et successor Ludovicus, regnum Neapolitanum jure sanguinis ad se devolutum et nihilominus armis, post B. Petro Apostolo resignavit. Sigismundus porro Caesar, quanta in Constantiensi ac deinde in Basileensi concilio pro Martino et Eugenio pontificibus, et alias pro sacrosancta Ecclesia egerit; supersunt qui experientiae testimonium perhibere possunt. Ne singula percurrere sim longior, semper gens nostra et principes nostri, hujus sacratissimae Sedis auctoritatem longe plurimi fecerunt, et ad ejus

nutum, inter cetera, pacem pariter ac bellum temperarunt. Novissime illustris Gubernator noster Ioannes, cujus supra mentionem fecimus, cohortantibus et assistentibus legatis Apostolicis, quam saepe cum Turco dimicavit, ac tandem magno praelio victor, inter ipsa trophaea sua triumphantem spiritum reddidit creatori. Parentis igitur sui et praedecessorum suorum regum sequens vestigia Serenissimus rex noster, S. V. non eam tantum praestat obedientiam, quae in cultu et exhibenda reverentia, sed etiam quae in parendo voluntati tuae et excipiendis mandatis tuis consistit. Et quia intelligit curam tuam Christianorum defensionem et Turcorum excidio intentam; omnes suas et suorum fortunas, ac regium insuper caput ad hoc pollicetur; et jubente ac suffragante, B. P. nihil non etiam arduissimum secure aggressurus. Suscipe ergo et paterno amore complectere una cum populo sibi subjecto, devotissimum filium tuum, regem nostrum Matthiam, praesertim in iis, quae pro grege tibi commissio non minus sublimi quam pio animo concepisti. Haec est prima B. P. adventus nostri causa hodierno die breviter explicata. De iis, quae multae et item magnae restant, parati sumus mox dicere, loco et tempore per T. B. assignandis. Alteram legationis nostrae partem hodierna die B. P. repetituri et latius explicaturi advenimus. Ubi primum Serenissimus rex noster, de conditionibus inimici longa experientia edoctus, pro sua erga S. T. devotione admonet eandem; quod si populum Christianum, cui divina vocatione praeesse meruit, salvum esse vult, prout viribus, indiciis, et actibus prae se fert, contra immanissimum Turcum provisiones cumprimis faciat opportunas. Solus quippe ille hostis Christianum opprimere nomen et maxime potest propter vicinitatem, et vehementissime affectat pro ambitione; nec quidquam aliud diebus ac noctibus, etiam cum otiosus videtur, cogitat, quemadmodum praeterita ejus acta declarant, quam ut huic desiderio suo faciat satis. Qui cum non solum praepotens sit in apparando, sed etiam assiduus in agendo; nemo ignorat quid secuturum sit, nisi provideatur. Quis autem providebit melius quam tu, cujus et natura est ut velis, et officium ut debeas, et facultas ut possis? Provide igitur eo modo, quem tua summa auctoritas ac rerum magnitudo requirit; et ea potissimum parte hostem infestari procura, qua maxime laedi potest. Non indiges ut nos tibi commemoraremus, terrane potius an mari aggrediendus sit? Quantusve copiarum numerus ad debellandum existat necessarius? Haud te ista latent tam grandia, quem pro sua divina sapientia, etiam minima non fugiunt. Nostrum est, quae specialiter ad nos pertinent declarare. Duobus his praeteritis annis inclytus

rex noster, magna auxiliorum spe ductus, demum a nemine fere adjutus, propriis viribus, non tam pro se, quam pro omnibus bellum gessit; inimici exercitus aliquoties fudit; hostilem terram devastavit; Boznam feliciter recepit, fortissime servavit, ac multa alia rei publicae Christianae salutaria edidit, sui claritate longa notiora, quam ut a nobis in praesentiarum debeant enarrari. In his omnibus tam brevi tempore plus laboris et expensae sustinuit, quam integro quinquennio ad privatam defensionem insumsisset. Nihilominus tamen memor paterni exempli, et sui debiti non ignarus, omni conatu susceptum prosequi negotium instituit, et tanto quidem enixius, quanto abs te, B. P. subsidia habuerit ampliora. Quae profecto, si modo competentia fuerint, non alias majorem fructum parere poterunt. Rex quippe noster proximis successibus sublimem gerit animum, et regnum hoc, nunc longe magis unitum, quam antea. Contra Turcus est quidem ad vindictam sui, et ad propagandum imperium ardentissimus; sed certe aliquot jam non mediocribus plagis attritum habet exercitum. Age ergo B. P. oblatam tibi bene gerendae rei occasionem amplectere; ac devotum filium tuum, regem Ungariae, in suo pio proposito adjuva; quod quanto uberius feceris, tanto certior victoria et brevior erit impensa. Si nos negligentius ageremus, exhortandi tibi essemus; nunc priores exhortamur. Si nos omnino invalidos cerneres; dubitare posses suffragia tua in vanum cessura; nunc cum et ipsi aliquid possumus, certum est, quod auxilia tua, nostris viribus addita et gloriam S. T. sempiternam, et commisso tibi Christiano populo salutem comparabunt.

III. Altera oratio ad eundem Papam in privata audientia

Gratias agimus B. P. S. T. quam maximas animis nostris concipere possumus, super eo, quod dignata est uno et eodem die, duplicem nobis tam benigne largiri audientiam, et publicam videlicet et privatam, quae omnia non aliud nobis innuunt, nisi votivam in omnibus et celerem expeditionem. Nunc ergo alteram legationis nostrae partem principalem, quae est super facto fidei, breviter exponemus. Et quoniam praestamus hodie S. T. ex parte Serenissimi regis nostri obedientiam; ut eam re ipsa comprobemus, offerimus iterum et ex integro, ad mandata tua, B. P. regnum, facultates, personasque ejusdem Serenissimi regis nostri. Ipse quidem paratus est ad tuendos Christiani populi fines, et propulsandum communem inimicum, omniaque secundum voluntatem jussionemque tuam facienda; sed rogat S. T. consideret necessitates suas, consideret imminentis periculi magnitudinem, tantumque ei oneris imponat, quantum humeris sustinere potest. Reliqua suo, ceterorumque subsidio suppleat, ut aequatis tandem nostrorum pariter, hostiumque viribus, magis successus sperari, quam timeri discrimen possit. Duobus his praeteritis annis, inclytus rex noster, magna auxiliorum spe ductus, demum a nemine fere adjutus, propriis viribus, non tam pro se, quam pro omnibus bellum gessit; inimici exercitus aliquoties fudit; hostilem terram devastavit; Boznam feliciter recepit, fortissime servavit, ac multa alia rei publicae Christianae salutaria edidit, sui claritate longe notiora, quam ut a nobis in praesentiarum debeant enarrari. In his omnibus tam brevi tempore, plus laboris et expensae sustinuit, quam integro quinquennio ad privatam defensionem insumsisset. Nunc autem opulentissimus et potentissimus Turcus, tanto magis se reficit, tanto magis vindictam parat. Denique nemo ignorat quid secuturum sit, nisi provideatur. Quis autem providebit B. P. melius quam tu? cujus et natura est ut velis, et officium et debeas, et facultas ut possis. Neque enim inopem te dicere fas est, qui tam multos quotidie ditas; qui cum coeli et terrae claves teneas, imperare omnibus potes ut conferatur. Provide igitur tempestive, quia periculum est in mora. Turcus enim quanto magis quiescere permittitur, tanto minus ipse quiescit. Non desideramus a te B. P. ut sacrosanctum caput tuum, ventis fluctibusque committas, et

praesentia tua Christianis auctoritatem augeas, animum minuas inimicis. Ire autem jube ea parte ac via, qua maxime hostis tentat offendere; ibique remedium magis adhibe, ubi pestis amplius serpit. Quod quanto uberius semel, bis, terque feceris; tanto certior victoria et brevior erit impensa. Melius est, ut quod expensuri omnes essent paullatim ad defensionem suam, puta per annos decem; expendant large per duos, aut tres, ad offensionem inimici excidiumque sempiternum. Posset fortassis ipse rex noster, et aliter sibi regnoque suo consulere; sed zelo fidei accensus, tuaque benignitate fretus, B. P. mavult ipse periclitari pro omnibus, quam aliorum pericula spectare otiosus. Quod si aliqua est regio, unde Turcus magis caedi potest, quam ex Ungaria; contentus est, ut eo conferatur subsidia. Si quis est principum Christianorum, qui publicam defensionem suscipere velit; paratus est ipse illi praestare, quidquid abs te petit et optat. Si regem nostrum invalidum cerneres, dubitare posses suffragia tua in vanum cessura. Nunc cum et ipsi aliquid possumus, certum est, quod auxilia tua, nostris viribus addita, et gloriam S. T. sempiternam, et commisso tibi Christiano populo salutem comparabunt.

ORATIO

LEGATORUM REGIS JOANNIS EPISCOPI QUINQUE-ECCLESIENSIS ET MAGNIFICI JOANNIS DE ROZGON AD SUMMUM PONTIFICEM PAULUM II.

Cui de felici in Vicarium Christi elevatione gratulantur. Deinde Turcarum potentiam in dies invalescere ferunt, cuius impetum cum Rex auxiliorum spe fretus et pollicitationibus allectus suis solum humeris hucusque sustinuisset, illum tandem succumbere debere significant, nisi aliis viis et modis, quam hactenus, eidem mature succurratur.

Beatissime Pater etc. Si occupatam plurimis et maximis negotiis Sanctitatem vestram longiore et nos sermone moraremur, plus fortasse publicis commodis impedimenti, quam clementissimis auribus suis molestiae ingereremus, proinde causas adventus nostri magnas illas quidem, et facundiae capacissimas quam succinctissime proferemus. Cum Serenissimus Hungarorum Rex castris adversum Turcas aestate praeterita amotis, inter ipsa Regni sui et hostilis terrae confinia Pium Pontificem rebus humanis excessisse cognovisset, sane pro eo, ac debuit, maestus aliquandiu, et animi dubius permansit. Verebatur siquidem inter alia id potissimum, ne sanctum fidei ab illo viro ingenti spiritu et satis amplo conatu inchoatum tepesceret. Nesciebat, qua iam ulterius fiducia caeptam expeditionem prosequeretur, eo, unde promissa expectabantur subsidia, qui belli sibi et suscipiendi gravissimus auctor fuerat, et suscepti certissimus adiutor fore sperabatur, extincto, cum interim longe iucundior fama insonuit Paulum Secundum cognominis Petri cathedram obtinuisse. Quo nuncio quasi vespertinum fletum matutina excipiente laetitia, discutere continuo spes metum, gaudia maerorem, nec quisquam dubitavit speciali Spiritus Sancti afflatu Ecclesiae Dei de tali pastore provisum, quem omnibus virtutum numeris praeditum, olim summum principem natura ipsa designasset, qui sapientiam, qui animi magnitudinem factis magis prae se ferret quam dictis. Sed haec una et communis erat cunctis gentibus exultandi ratio. At regem nostrum cum universis pariter nostratibus etiam peculiaria quaedam exhilarabant. Sciebat Beatitudinem

tuam amplissima Venetiarum urbe oriundam, et patriae, ut par est, amantissimam, cives suos, socios nostros et eodem, quo nos, in discrimine sitos, minime deserturam. Meminerat, qua benevolentia, quantis favoribus sacratissimae recordationis Eugenius Papa Quartus, praedecessor et propinquus tuus, illustrem quondam parentem suum Christiani tum populi in Turcas ducem ac totam gentem Pannonicam fuerit prosecutus; nec ambigebat cognatam te erga nos et humanitatem et liberalitatem imitaturum. Imo difficilior rerum conditio et tua singularis benignitas Beatissime Pater qua ut omnes ita etiam gentilem tuum pontificem superasti, facile maiora de nepote promittebantur filio, quae praestitisset avunculus genitori. Haecce regem nostrum adhortabantur suo erga Sanctitatem tuam et Sedem Apostolicam officio quam primum satisfacere; quod profecto et fecisset, nisi gravi et longinquo bello destitutus abfuisset; ubi vero intractabili anni sydus, et hyberna tempestas intermittere coegit militiam, nihil prius studuit, quam honestissimo isto fidelium principum instituto perfungi. Primum igitur Beatitudinis Tuae dignitati tota mentis devotione gratulatur; commendat se et suos ad pedum oscula beatorum; ac remota omnis conditionis invidia maiorum suorum sinceritatem secutus, tibi tanquam vero Christi vicario, puram plenam et canonicam offert obedientiam, merito vicissim expectans regni sui libertates, et bonas ac vetustas consuetudines in suo vigore perstituras. Illud deinde proximo loco et ad se pertinere et necessarium esse duxit, quo in statu sua et omnium Christianorum res sita sit, tuae declarare Sanctitati. Quapropter admonet: Hostem ingenio ferocem, opibus potentissimum, nihil minus, quam de quiete cogitare, in dies magis ac magis inolescere, et immaniora moliri: se primis ingressum vestigiis regnum suum iam colluctatione fatigatum pro religione catholica devovisse, satis et alias pro tuendis finibus labores impendisse, verum hoc biennio ingenti auxiliorum spe fretum, et magnis pollicitationibus allectum omnem fere belli impetum suis humeris sustinuisse. Orat, et obtestatur Beatitudinem tuam, quanto potest studio, consideret necessitates suas, consideret imminents periculi magnitudinem, et omnia, quae vel ex virium suarum tanto oneri haudquaquam pari mediocritate vel ex aliorum negligentia sequi possent, ante oculos sibi ipsi proponat, ac maturius et uberius opportunioribus viis, melioribus modis quam caeteri hactenus conati sunt, Reipublicae Christianae, cui praeesse meruit, consulat cum effectum. Quod quum Sanctitatem Tuam ultro facturam confidit, more solito, omnes suas et suorum fortunas ac

regium insuper caput, id quam necessario patriae debet, sponte fidei pollicetur. Hae sunt Beatissime Pater, adventus nostri causa (!). Quarum posterior si proposita magis, quam exposita videtur, parati sumus plura mox super ea re et audire et respondere, loco et tempore per Vestram Beatitudinem assignatis.

Literatura

Husztai, J. Janus Pannonius (Magyar Elektronikus Könyvtár. Pristupljeno 05. 01. 2019.)

Janus Pannonius összes munkái (Magyar Elektronikus Könyvtár. Pristupljeno 27. 12. 2018.)

JANUS PANNONIUS (Jan Panonije, Joannes Quinqueecclesiensis; Ivan Česmički, Ivan Kesinački, Ivan Kestenski) (Hrvatski biografski leksikon. Pristupljeno 29. 10. 2018.)

Birnbaum, M. (1981). Janus Pannonius - poet and politician. Zagreb

Békés, E. (2006). Janus Pannonius : válogatott bibliográfia. Budapest: Balassi Kiadó

Analecta ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia, ed. E. Ábel (1880.). Budapest